

Отговор на въпроси, съдържащи се в рецензии и становища

от доц. дсн Румяна Иванова Стоилова

във връзка с участие в конкурс за „професор” по

научна специалност „Социология” 051101

професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата,

обявен от Институт за изследване на обществата и знанието, БАН

в „Държавен вестник”, бр. 53 от 18 юни 2013 г.

Уважаеми, членове на научното жури ,

Бих искала да изкажа сърдечните си благодарности за задълбоченото разглеждане на предложените за участие от мен в конкурса книга и статии, на моята преподавателска и изследователска работа. Благодаря за изключително положителните оценки, които се съдържат в рецензиите и становищата. За мен са от важно значение откритиите от Вас приноси, съдържащи се в моите текстове. Това безспорно означава получаването на ценно признание за усилията ми в изследването на стратификацията и половите неравенства, които са във фокуса на моето внимание от дълги години. За мен няма по-удовлетворяващ професионален момент от този на получаването на признание на резултатите от изследванията и публикациите от страна на авторитетни учени в областта на социологията.

Намирам за особено плодотворни и смислени всички зададени въпроси. Те със сигурност ще се превърнат в предмет на по-нататъшни изследвания и повод за размишления въз основа на нови емпирични факти. По повод на бележката на проф. Грекова, че очаква повече яснота за разработения комплексен модел за социалния пол като конструиран и неговото влияние върху социално структурните позиции, заемани от индивидите в измеренията на неравенствата по образование, доход и престиж бих посочила, че този комплексен подход е разработен в цялост в монографията „Пол и стратификация“ 2012г., която е допълнен и доработен вариант на докторската дисертация. Обвързването на индивидуалното действие с анализа на заеманите социално-структурни позиции, изследването на взаимното влияние на микро-, мезо и макро-равнището на обществото не винаги е възможно в рамките на отделна статия или изследване. В отделните статии, последвали издаването на монографията, стремежът ми е преди всичко насочен към това да развивам нови теми и по този начин да верифицирам аргументираната в монографията цялостна, социологическа обяснителна схема на взаимовръзките между социален пол и социално разслоение. Така конкретните анализи на хоризонталната диференциация на работните места по пол или на шансовете на жените да избират и работят в нетрадиционни професии , публикувани в отделни статии се вписват в предложения комплексен модел за социологически изследвания, които имат своето място в рамките на по-широкия комплекс от изследвания на социалния пол (gender studies).

Непрекъснатият ми стремеж е да бъде отчитано влиянието на специфичната култура, включваща норми и нагласи спрямо социалния пол в социално структурните анализи на стратификацията. Стратификацията от Макс Вебер насам предполага диференцираното изследване на позициите, заемани от индивидите в йерархиите по образование, доход, власт и престиж. В българското общество се запазват представите, възприемащи диференцирано професиите по престиж в зависимост от социалния пол и този факт следва да бъде поставян непрекъснато на изследване и да бъде дискутиран публично. Доверието към мъжете е по-голямо, когато става дума например за позицията на главен прокурор, а отговорите, че полът няма значение са давани от под 50%. За ръководители на девет институции от началник на полиция до директор на училище се предпочитани мъже пред жени. Най-високо доверие към жените има в образованието, но за министър на образованието и директор на училище – доверието към мъжете отново е по-високо от това към жените. Разбира се трябва да се отчита и обстоятелството на нарастване на полово неутралните професионални предпочитания. Над 50% отговор: „За мен полът не е определящ за това как човек ще си върши работата“ са посочени за позициите директор на училище, министър на образованието, директор на болница, директор на банка, ректор на университет, кмет (НЦИОМ 2010).

По повод на методологическия индивидуализъм като използван от мен метод в разработването на комплексния модел за влиянието на социалния пол върху стратификацията и на бележката в рецензията на проф.Фотев, че съм „ревностен привърженик“ на методологическия индивидуализъм, бих искала да подчертая следното. Аз не разглеждам методологическия индивидуализъм като универсален и приложим към всякакви изследователски проблеми метод. Намирам обаче за ползотворно прилагането му за обяснението на изборите на жените в определен културен, социално-политически и институционален контекст. Прилагането на теорията на рационалното действие в изследванията на социалния пол има предимства и позволява постигането на по-добри евристични резултати, които в перспективата на мъжката доминация или на дискриминацията на жените от мъжете остават недоизяснени. В този смисъл от статията ми за „Индивидуализираните неравенства...“ (2004) до една от последните статии, включени в списъка за рецензиране „Хоризонталната сегрегация на работните места по пол...“ (2013) аз последователно се интересувам от описанието и дефинирането на проблема с рационалните избори на жените, които ги водят до по-неблагоприятни позиции в статусно отношение в обществото, до обяснението и тестването на факторите, които ограничават техните избори – ниско образование, етнос, нисък социален произход, брак с партньор с нисък образователен статус, прекъсване на кариерата поради отглеждане на дете и трудно връщане към удовлетворяваща професионална позиция. Всички тези фактори, а вероятно и редица други, които все още изискват изясняване, повишават риска от възпроизвеждане на неравенствата по пол в частната и в публичната сфера.

На въпросите, които проф. Бояджиева поставя в становището си : „Виждам ли някаква граница в търсенето на равенство между половете? С други думи, желано ли е равенството между половете във всички професии?“ бих аргументирала в същата посока – на необходимостта от развитие и разнообразяване на възможностите, както и на мярката на избираното от жените и от мъжете. Универсализирането на професионалните роли по пол позволява потенциално всеки един индивид да избира съобразно своите предпочитания без да се натъква на ограничаващите представи и очаквания на околните. Тази тема съм поставила в статията „Шансове на жените да упражняват нетрадиционни професии“ (2013). Възнамерявам да продължа

изследванията си и експертната ми дейност в полза на «Европейската мрежа на жените в технологиите», защото съм твърдо убедена, че повече жени в технологиите означава не само повече шансове за работни места, на които жените с висше образование са по-добре заплатени, например жените-програμισи в сравнение с жените-учители по информатика, но и за работни места, които гарантират по-добри възможности за професионално израстване и самоусъвършенстване. Разбирам въпросът на проф.Бояджиева и така: Непременно ли е нужно да има повече жени в армията, полицията, в традиционно мъжки спортове като борба и вдигане на тежести? Отговорът ми е отново: «Да, ако има жени, за които постигането на успех и удовлетворяваща личностна и икономическа реализация се свързва именно с тези сфери на дейност». Мярката за равенство е индивидът и неговите стремежи, без да игнорирам, че тези стремежи са обусловени до голяма степен от социалната и политическа, културна среда в конкретното общество и време. Факт, на който наскоро се натъкнах и предвиждам да изследвам е, че сред спортовете женският футбол е един от най-бързо печелещият привърженици по света. Това говори за развитие в посока на универсализиране на половите роли и този процес предлага ролеви модели, които отместват границите на индивидуалното действие в посока на избраното вместо на предзададеното от традицията и предишните поколения. Прави впечатление тенденцията да се проблематизира равенството на половете във все повече сфери на живот включително на културните вкусове и предпочитания, на стиловете на живот и на прекарване на свободното време, на усвояването на пространството и на свободата да бъдеш мобилен, както и да се усъвършенстват индикаторите, по които се набира диференцирана информация по пол.

Приемам напълно бележката на проф. Горнев затова, че еволюцията на пост-материалните ценности е по-бавна и закъснява спрямо увеличаването на доходите. За този факт наистина допринася ранната детска социализация и условията, при които тя е получена, значението на възприемането на собственото положение и това на семейството по отношение на достигнатото благополучие и материална задоволеност в миналото по отношение на настоящите стремежи и очаквания. Това, което намирам за особено важно и искам да поясня от изследователска гл.т. е разминаването на статистическата значимост на образованието с липсата на статистически ефект на доходите при контролиране на възрастта, т.е. при сравнение на хора на еднаква възраст, което установявам в последващите изследвания по темата за екологичните нагласи и поведение. Това разминаване между ефекта на образованието и липсата на статистически ефект на дохода има като възможно обяснение, че сред хората с по-високи доходи попадат както такива, които залагат повече на потреблението, съответно на развитието на масов спорт, така и други, за които е важно опазването на природата. При това техните относителни дялове са близки, което води до липсата на статистическа значимост на фактора доход. От международни изследвания също се вижда, че в България се получава на практика разполовяване на обществото, при което 48% посочват като основни приоритети пред правителството само материални ценности, докато 49% посочват една пост-материална ценност. Едва 3% от хората в България посочват две пост-материални ценности (ISSP 2010). Така българското общество остава силно ценностно поляризирано. В това отношение статистическата значимост на повишаването на образованието за повишаване на про-екологичните нагласи и действие дава основание за оптимизъм. Ще продължа да прецизирам и тествам в следващи анализи взаимовръзката между доход, възраст, пол и образование в отношението към опазване на природата, защото това дава важен ключ за разбиране на актуалните настроения и нагласи в обществото. Изследванията на детерминантите на

екологичното поведение и нагласи за мен са постоянни през последните 10 години, но академичната работа по написването на статии е едва от последните години. Преминаването от приложни изследвания към оценяване и аргументиране в академична среда поставя според мен едно сериозно начало за развитието на „Социология на екологията“ в България.

Приемам бележката на доц. Кабакчиева за това, че на места в моите текстове се е натъкнала на „свр̀хинтерпретация“ на някои автори или на „механично съчетание на различни автори“. В монографията „Пол и стратификация“ наистина съм интерпретирала текстове на Толкът Парсънс и на Харолд Гарфинкъл, на Георг Зимел и на Реймон Будон. Оставането в теоретичната рамка на методологическия индивидуализъм не налага разглеждането на част от авторите, но няма как да въведа измерението на значението на културата за социалния пол без позоваването на класическото изследване на случая „Агнес“ от Х.Гарфинкъл. Текстове на Т.Парсънс от друга страна са твърде важни за процеса на модернизация и за прехода от приписан към извоюван статус, за интерпретирането на понятието за „равенство на възможностите“. Така в крайна сметка се е стигнало до известно смесване на различни и дискутиращи помежду си автори с оглед изясняването на конкретни изследователски понятия, нужни за изграждането на цялостния модел за социологическо изследване на социалния пол.

Интересни въпроси са поставени и в становището на доц. Светла Колева за ресурсите за преодоляване на неравенствата в съвременното българско общество, както и за шансовете за социален просперитет на индивида, обременен от неблагоприятни социални характеристики. Отговорът за мен е в три посоки на развитие – образование, заетост и промяна на културните модели и стереотипи, които разделят сферите, в които биват оценявани положително мъжете и жените. Това, което трябва да бъде избегнато например е негативната тенденция за ранно отпадане на момичета от образованието, защото преминавайки до гимназиално ниво те вече имат по-големи шансове от момчетата да завършат както средно, така и висше образование. По-добрите образователни постижения на момчетата им позволяват, напускайки образованието да постигат по-добър баланс между семейство и удовлетворяваща икономическа дейност. Всичко това обаче при условие, че паралелно се променя културната среда, която изключва приписванията на компетентност в зависимост от пола и се формира среда на обществена нетърпимост към медийни образи и реклами, уронващи женското достойнство.

Доц. Колева поставя и въпросът за същността на спецификата на посочените от мен три аналитични етапа „на фокусиране вър̀ху определен социален проблем; на формулиране на хипотези, които предполагат наличието на генеративни процеси на микро-равнището на индивидуалното действие и на тестване на фактическата валидност на обясненията въз основа на количествени данни“ (принос 4 в *Справка за приносите*) при изучаването на значението на пола за стратификационните процеси, „доколкото логиката на всяко социологическо изследване включва тези моменти?“ Не твърдя, че има методологическа специфика спрямо изследването на социалния пол. Посочената последователност на аналитичния процес представлява едно по-общо методологическо изискване в рамките на теорията за обвър̀зана рационалност и работата с големи бази данни, на които разчитам в анализите си. Това, което за мен е особено важно при разработването на комплексния модел за значението на социалния

пол за стратификацията е необходимостта от емпирична работа както с количествени , така и с качествени методи на изследване.

Благодаря на доц. Канушев за подкрепата и за способността да мисли чрез предложените в текстовете ми понятия и аналитични схеми. Предимство е за всеки автор да достигне до своите колеги, които са готови да мислят заедно с теб.

Благодаря на всички рецензенти и членове на журито, написали становище. Оставам с най-голям респект към труда, който са положили, в хода на тяхното подготвяне.

Доц.дсн.Румяна Стоилова